మావూరు (తరం) మారింది

దాదాపు పదిహేను సంవత్సరాలతర్వాత మాఊరి గడ్డమీద కాలు పెట్టబోతున్నాను. ఊరు దగ్గిరౌతుంటే, చిన్ననాటి స్మృతులుకూడా మనస్సుకు చేరువవుతున్నాయి. ఉద్యోగరీత్యా ఢిల్లీలో ఉంటున్న నేను ఈ పదిహేను ఏళ్ళలో ఒక్కసారికూడా మా ఊరు రాలేదు. కారణం మా ఊరంటే నాకు పెద్దగా అభిమానంలేదు. ఆ ఊరు నాకు ఏమీ ఇవ్వలేదు. బాల్యజీవితం తాలూకు స్మృతులు బాధనే కలిగిస్తాయి. ఒక విధంగా మా పల్లెటూరి జీవితాన్ని తలుచుకొని, ఆ ఊళ్ళో నన్ను ఎలా స్వీకరిస్తారోనని భయం కలిగింది.

నా చిన్నప్పుడు మా ఊళ్ళో ముఖ్యంగా మా కులంవాళ్లు, గుఱ్ఱబ్బండిగ్గానీ ఏ బండిగ్గానీ తెరలు కట్టుకోకుండా ఆడవాళ్లు బయలుదేరేవారు కాదు. నేనుమాత్రం యేది యేమయినా తెరలు కట్టుకొని వెళ్ళకూడదనుకున్నాను. వేజెండ్ల స్టేషన్‌లో దిగి గుఱ్ఱబ్బండి కట్టించుకొని బయలుదేరాను. అందరూ నాకేసి చిత్రంగానూ, నిరసనగానూ చూస్తారని నాకు తెలుసు. అసలు నేను కష్టపడి ప్రైవేటుగా మెట్రిక్ పాసయి ఉద్యోగానికి వెళుతున్నానంటే అందరూ తలొకరకంగా నిందించారు. చెయ్యరాని మహాపరాధం ఏదో చేస్తున్నట్లు భావించారు. అందుకే నాకు ఆ ఊరంటే భయం. ఉద్యోగానికి వెళ్ళిన కొత్తలో ఒకసారి కాబోలు మా ఊరికి వచ్చాను. నా చిన్ననాటి స్నేహితురాళ్లుకూడా కళ్ళు పెద్దవి

చేసుకొని వింత జంతువును చూసినట్లు చూశారు. అంతే మళ్ళీ ఆ ఊళ్ళో అడుగుపెట్టలేదు.

బండి ఊళ్ళో ప్రవేశించింది. ఆ బజారు నాకు సుపరిచితమైందిగా తోచలేదు. ఎన్నో మేడలూ, దుకాణాలూ లేచాయి. ముఖ్యంగా తెరలేని బండిని ఎవరూ నోళ్ళు తెరుచుకొని చిత్రంగా చూట్టంలేదు. బజారులో కూడా రద్దీ ఎక్కువగానే వుంది. వూరు బాగా పెరిగినట్లనిపించింది. ముఖ్యంగా నన్ను ఆశ్చర్యపరచిన దృశ్యం—రోడ్డుకు అవతలవైపునుంచి వయస్సులో వున్న ఆడపిల్లలు పుస్తకాలు చేతుల్లో పట్టుకుని నిశ్చింతగా, హాయిగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ నడవటం.

ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం అదే స్కూలు అక్కడే వుండేది. అప్పుడది మిడిల్ స్కూల్. ఇప్పుడు హైస్కూలు. తేడా ఇంతే! మధ్యలో ఇరవై సంవత్సరాలకాలం మాత్రం తన ప్రభావాన్ని విడిచి వెళ్ళిపోయింది. నాకు చిన్నతనంలో బాగా చదువుకోవాలనే అభిలాష ఉండేది. బస్తీకెళ్ళి కాలేజీలో చదవాలనీ, బాడ్మింటన్ ఆడాలనీ, ఉద్యోగం చెయ్యాలనీ, ఏవేవో, ఎన్నెన్నో తెలిసీ తెలియని వయసులో కలలు కన్నాను. వీధిబడి చదువుతోనే ఇంట్లో కూర్చోవలసి వచ్చింది. కనీసం వూళ్ళో ఉన్న స్కూల్లో థర్డ్‌ఫారం వరకయినా చదివి తీరతానని పట్టు పట్టాను. ఏడ్చాను. కాని ఫలితం లేకపోయింది. పదేళ్లువచ్చిన ఆడపిల్ల రోడ్డు అవతలవున్న స్కూలుకువెళ్ళి చదువుకోవటం మన ఇంటావంటా లేనిపని అంటూ పెద్దవాళ్లు మందలించారు. నా కంటే పెద్దయిన అన్నయ్యకూడా నా మీద కేకలు వేశాడు. కాని ఆ అన్నయ్య ఈనాడు తన కూతుర్ని గుంటూరు కాలేజీలో చదివిస్తున్నాడంటే నేను నమ్మలేకపోయాను. ఆనాడే కనక నాకు చదువుకొనే అవకాశం లభించి ఉన్నట్లయితే?

అన్నయ్యకూడా థర్డుఫారంతోనే చదువుకు స్వస్తి చెప్పి వ్యవసాయంలో ప్రవేశించాడు. మా నాన్నగారుపోయి చాలాకాలం అయింది. కాని మా నాయనమ్మ ఇంకా బతికేవుంది. నాయనమ్మంటే

నాకెంతోయిష్టం! తెల్లగా, పొట్టిగా, పల్చగావుండేనాయనమ్మ చిన్నప్పుడు నా కెన్నెన్నో రాజకుమారుల కథలు చెప్పేది.

ఎంతోకాలం తరవాత వచ్చిన నన్ను అందరూ ఎంతో ఆదరంగా ఆహ్వానించారు. అమ్మ సంతోషానికి అంతులేదు. ఏడునుంచి రెండు సంవత్సరాల పిల్లలుగా నాకు తెలిసిన నా మేనకోడల్లూ, మేనల్లుళ్ళూ ఇప్పుడు నాకంటె పొడవుగా వున్నారు. నాకంటే పెద్దచదువులు చదువు తున్నారు. నేను వస్తున్నానని తెలిసి వాళ్లకూడా వూరికి వచ్చారు. వాళ్ళ మధ్యలో నాకు పల్లెటూళ్ళో వున్నట్లుగానే అనిపించలేదు. ఆ ఊళ్ళో చాలామంది ఆడపిల్లలు పెద్ద చదువులు చదువుతున్నారని తెలిసింది. ఊరికే ఉబుసుపోక కబుర్లు చెప్పుకొనే పల్లెమనుషులు - ముఖ్యంగా ఆడ వాళ్ళు- ఏ పత్రికలో చదువుతూ తీరికవేళల్ని గడుపుతున్నట్లుకూడా గమనించాను. నేను ఇరవై సంవత్సరాల తర్వాత పుట్టివుంటే ఎంత బాగుండేది అనిపించింది. అలా అయితే ఇప్పుడు దాదాపు పదిహేను పదహారు సంవత్సరాల వయస్సు వుండేది. ఎంతచక్కగా స్కూలుకూ, కాలేజీకీ వెళ్ళి చదువుకొనేదాన్ని! మా వూళ్ళో ఒక పెద్ద లైబ్రరీ, సినిమాహాలుకూడా ఏర్పడింది.

ఆ రోజు మా మేనకోడలూ, మేనఅల్లుళ్ళూ గుంటూరు వెళ్ళి పోయారు.

ఏమీ తోచక దొడ్లోకి వచ్చాను. బావి దగ్గర చప్టామీద అమ్మా, నాయనమ్మా కూర్చుని ఏదో దీర్ఘంగా చర్చిస్తున్నట్లు కనిపించారు. నేనూ వాళ్ళదగ్గిర కెళ్ళి కూర్చున్నాను. ఎవరూ నన్ను పలకరించలేదు. వాళ్ళ ముఖాల్లోకి పరిశీలనగా చూశాను. అమ్మకళ్ళు వాచి వున్నాయి. నన్ను చూడగానే మళ్ళీ కళ్ళల్లో నీరు తిరిగినట్లుంది. అక్కడనుంచి గబుక్కున లేచి లోపలకు వెళ్ళిపోయింది.

నాయనమ్మద్వారా తెలిసింది. కోడలు అమ్మను బొత్తిగా ఖాతరు చేయడం లేదట. అమ్మ వూరుకోలేక ఏదో చెప్పబోతుందట ! వదిన విదిలించి పెడుతుందట!

"అయినా వాళ్లు ఎలా ఖర్చు చేసుకుంటే మీ అమ్మ కెందుకే ! మాట విననివాళ్ళకు చెప్పడం ఎందుకు ?" అంది నాయనమ్మ.

అమ్మని అలా అన్నందుకు నాకు నాయనమ్మమీదకోపంవచ్చింది. "నువ్వు మాత్రం మా అమ్మమీద ఎంత పెత్తనం చెలాయించలేదు ! పాపం మా అమ్మ ఒక్కనాడయినా పెదవి కదిపిందా ?" అన్నాను.

"మీ అమ్మను నేను బాధపెట్టేనటే ! నేను పడిన బాధలో మీ అమ్మ ఎన్నోవంతు చూసిందే! మీ అమ్మకు అన్నం సరిగా పెట్టలేదా ? వేరే అన్నం వండి పెట్టానా!" అంది రోషంగా నాయనమ్మ.

నాయనమ్మకు నిజంగానే కోపం వచ్చింది. ఎలాగయినా మాటల్లో దించాలనే ఉద్దేశంతో అన్నాను. "అయితే మీ అత్త నీకు పొట్టనిండా అన్నంకూడా పెట్టలేదా?"

"అవునే అమ్మాయ్! మా అత్తగురించి నీకేం తెలుసే నన్నెంత కాల్చుకు తిందో!"

"ఎప్పుడో ఒకసారి మీ అత్తగారు మంచిదని చెప్పావ్!"

"ఇప్పుడుమాత్రం కాదన్నానంటే!"

"రెండూ నువ్వే చెబుతావ్. మీ అత్త మంచిదో కాదో నేనే నిర్ణయించుకుంటాగాని అసలు కథ చెప్పు" అన్నాను.

కథ చెప్పటం అంటే నాయనమ్మకు ఎక్కడలేని ఓపిక వస్తుంది.

"ఇప్పుడు నా కెన్నేళ్ళే అమ్మాయ్?"

"నీ ఏళ్ళగురించి ఇప్పుడెందుకులే. మీ అత్తగారిగురించి చెప్పు" అన్నాను కొంచెం విసుగ్గా.

"అంత విసుగయితే ఎట్లాగే! ఇప్పుడు నాకు డెబ్బైఏళ్ళు అనుకుంటా, అవును.బందరు గాలివానకు ఐదేళ్ళ పిల్లనంట! నా పదమూడో ఏట కాపరానికి వెళ్ళాను. అంటే ఎన్నేళ్ళనాటి సంగతో నువ్వే లెఖ్ఖేసుకో!" అనేసి నాయనమ్మ బోసినోటిని చప్పరించసాగింది.

ఇలా లాభంలేదని నేనే ప్రశ్నలు వేశాను.

"నాయనమ్మా! నువ్వు మా తాతయ్యతో పగలు మీ అత్తగారి ముందు మాట్లాడేదానివా ?"

"అయ్యబాబోయ్ పగలు కనిపించటమే ? మా మామగారు నా పెళ్ళికిముందే పోయారు. మాఅత్తగారిముందు పలకరించటానికి ఆయన కూడా బిడియపడేవారు. ఈ రోజులా పీటలమీద కూర్చునే:ఎకసెక్కాలు ఆడుకోటానికి!"

"వంట నువ్వే చేసేదానివా ?"

"కాదే అమ్మాయ్! ఇంటి చాకిరీ, గొడ్లచాకిరీ చేయించేది. కాని వంటింట్లోకి అడుగెట్ట నిచ్చేదికాదు సుమా ! మీ తాతయ్యకు మాత్రం సన్నబియ్యం అన్నం వండేది. మంచి కూరా, పెరుగూ, నెయ్యీ పోసి పెట్టేది. ఆ కూర సరిగ్గా ఒక్కమనిషికి సరిపడానే వండేది."

"మరి మీకో?"

"మాకు నూకల అన్నం వండేది. గోంగూరతొక్కు లక్షించారు! రోజూ అదే! ఒకోరోజు గిన్నెదగ్గర కూర్చుని ఏడ్చేదాన్ని ముద్ద మింగుడుపడక. దొడ్లో కాసిన కూరలు ఊళ్ళోవాళ్ళకిచ్చేది. ఎంతమంద యితే లక్ష్మప్ప అవుతుంది అనేవాళ్ళు." అంటూ నాయనమ్మ గతాన్ని జ్ఞాపకం చేసుకుంటూ ఓ క్షణం మౌనంగా వుండిపోయింది.

"ఆ రోజుల్లో మట్టుగిన్నెల్లో అన్నం తినేవాళ్ళం. మరీ తినలేక పోతే ఆవిడ చూడకుండా గిన్నె అడుక్కు తోసేసి, తిన్నట్టు నటించే దాన్ని. తరవాత కుడితిలో పోసేదాన్ని. రెండుగొడ్ల పాడివుండేది. ఒక్క నేతిచుక్కగానీ, పెరుగుదొబ్బగానీ ఎరగను. ఆ రోజుల్లో మజ్జిగ అమ్ముకోవడం తెలియదు. పెరుగంతా నాచేతే మజ్జిగ చేయిం చేది. ముందుగా, చిన్నగిన్నెలోకి మీగడ పెరుగు కొడుక్కు తీసేది. మిగతా కుండెడు పెరుగూ మజ్జిగ చేయించేది. పనిపాటలవాళ్ళకు పోయగా మిగిలింది కుడితితొట్లో పోసేది. మజ్జిగ తాను కొంచెం పోసు కొని, నాక్కొంచెం పోసేది."

నాయనమ్మ మాటలు విని నాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

"పాపం మాటలెందుకు? పాపిష్టిది తనూ తినేదికాదు. నాతో పాటే తినేది. ఒకరోజు దొడ్లోవున్న బొప్పాసకాయ ఎండిపోవటానికి సిద్ధంగావున్న కాయకోసి కూరవండింది. అందులో ఒక ఉల్లిపాయలేదు,

మసాలా లేదు. కొడుక్కి రెండు కోడిగుడ్లు ఉడకబెట్టి నేతిలోవేయించి పెట్టింది. నాకు ఆకూర నోట్లో పెట్టుకుంటే గొంతు దిగలేదు. ఎదురుగా కూర్చొని తను తింటూ "ఒసే పిల్లా! కూర అమృతంగా లేదూ? ఎంచక్కా కుదిరిందో!" అంటూ తినటం మొదలుపెట్టింది. రెండు మొట్టికాయలేసి నా గిన్నెలో కూరకూడా ఆవిడ గిన్నెలోనేవేసి లేచి పోవాలనిపించింది. పైకిమాత్రం నిజంగా చాలా బాగున్నట్లు ముఖంపెట్టి తినటానికి ప్రయత్నించానే అమ్మాయ్!"

అవొకరోజులు. ఆడవాళ్లు, తిండికూడా మగవాళ్ళతో సమానంగా తినవచ్చని ఊహించలేని రోజులు.

"ఇదంతా తాతకు తెలుసా? ఆమె ఇలా చేస్తుందని ఎప్పుడూ చెప్పలేదా?"

"అయ్యబాబోయ్! నాకు ఆయన్ను చూస్తే గుండెలు పీచుపీచుమనేయ్! ఆయన నన్ను పల్లెత్తుమాట అనడు. అయినా ఎందుకో చాలా భయంవేసేది. పైగా చచ్చేంత బిడియంగా వుండేది. చివర చివరకు ఆయనకూకొంచెంఅర్థంఅయిపోయింది. అందుకేగిన్నెలోఅన్నంతోపాటు మంచి కూరవండినరోజున వదిలేసేవారు. "అయ్యో దెష్టపిల్లాడు తినలేదు" అంటూ అందులో సగం తను తీసుకొని తినేది."

నేను కుతూహలంగా వింటూ కూర్చున్నాను. నాయనమ్మ మీద ఎంతో జాలి ముంచుకొచ్చింది. నాయనమ్మ మళ్ళీ ప్రారంభించింది.

"ప్రతి శనివారం ఒక్కపొద్దు ఉండేదాన్ని. అన్నంవండే బియ్యం నూకతోనే ఉప్పుపిండి చేసుకోమనేది. అదంతకంటే గొంతు దిగేదికాదు. ఒకసారి ఆ ఉప్పుపిండి బాగా కుదిరిందనిపించింది. ముసలి ముండ నోటికి కాస్త బాగుంటుందేమోనని ఆవిడకూ పెట్టాను. నోట్లో పెట్టుకుని ఒక్క ముద్ద మింగింది. చేతిలోవున్న ఉప్పుపిండిని పరిశీలనగా చూసి "ఇందులోకి కొబ్బరికాయకూడా బయలెల్లిందే" అంది. నాకు పై ప్రాణాలు పైనేపోయాయంటే నమ్ము! 'నాకు కొబ్బరికాయ ఎక్కడిది?' అన్నాను. ఆమె పలకలేదు. కాని నా మాట నమ్మలేదు. నాకు ఏడుపొచ్చినంత పనయింది. ఆవిడ అలా అంటానికి కారణం మా దొడ్లో

కొబ్బరి చెట్టుండేది. చెట్టునిండా కాయలున్నాయ్. నేను దొంగతనంగా కోసుకొని తింటున్నానేమోనని ఆమె అనుమానం! అవమానంతో ప్రాణం చచ్చిపోయింది. కాని ఒక్కమాట అనలేదు.

"ఒకసారి నిజంగానే కొబ్బరికాయతినబుద్ధయింది. అప్పుడు నాకు మూడోనెల. మరో రెండునెల్లకే మీ తాతయ్య పోయారు. ఆయన పొలం కెళ్ళారు. ఆయన్ను అడిగితే తప్పక కొబ్బరికాయకోసి, పగల గొట్టి ఇస్తారు. కాని నాకే సిగ్గు. మధ్యాహ్నం మా అత్తయ్య నిద్ర పోతోంది. చిన్నగా దొడ్లోకివెళ్ళి కొబ్బరికాయ కోశాను. ఆ చెట్టు పొట్టిగావుండేది. ఒక స్టూలు వేసుకుని ఎక్కితే చేతి కందుతుంది. గుండెలు వేగంగా కొట్టుకుంటున్నాయి. దొడ్డి సందులో కూర్చొని కొబ్బరికాయపీచు లాగటానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. అంతలోకే "ఒసే పిల్లా!" అంటూ మా అత్తగారు గావుకేక పెట్టింది. నాకు ముచ్చెమట్లు పట్టాయి. ఏనాడూలేని కక్కుర్తికి ఆనాడు పాల్పడినందుకు నన్ను నేనే తిట్టుకున్నాను. గాబరాగాలేచి ఆ కాయను గొడ్లతవుడు పోసివుండే పీపాలో దాచాను. గబగబా ఏమీ ఎరగనట్టే లోపలకు పరుగెట్టాను.

"ఏం చేస్తున్నావే దొడ్లో?" అంది ముసల్ది. నన్ను పరిశీలనగా చూస్తూ నా చేతివైపూ, ముఖంలోకీ. చేతికి తవుడు అంటివుందని అప్పుడే తెలుసుకున్న నాకు కాళ్లు వణికాయి.

"ఏ .... ఏంలేదు. కోళ్ళకు కాస్త తవుడు చల్లి వస్తున్నాను." అనేశాను. అంతే, ఆనాడంతా నన్ను ఆ ముసల్ది వెయ్యి కళ్ళతో కనిపెడు తూనేవుంది. పీపాలో కొబ్బరికాయ నా గుండెలమీద బండరాయిలా కూర్చుంది. అది ఎవరైనా చూస్తే ఎంత అప్రతిష్ట! దొంగ తిండ్లు తింటున్నాననుకోరూ? భగవంతుడా! ఎలాగయినా నన్నీ గండంనుంచి తప్పించు! అంటూ మనసులోనే భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించాను పదే పదే. ఇంకెప్పుడూ అలాంటి పాడుపని చెయ్యనని మనసులో దేవుడుముందు చెంపలేసుకున్నాను. బాగా చీకటిపడ్డాక ఎలాగో ఆ కాయ అక్కడినుంచి తీసి పెంటకుప్పలో లోతుగా పాతిపెట్టి తేలిగ్గా ఊపిరి పీల్చుకున్నాను."

నాయనమ్మమీద నాకు జాలివేసింది. మళ్ళీ ఆమె చెప్పుకు పోసాగింది.

"ఒకరోజు ఆయన వడ్లుపోయటానికికొత్తగాదెకొనుక్కొచ్చారు. ఇద్దరు కూలోళ్ళను పిలిపించి, మట్టీ పేడా బాగా తొక్కించారు. తను పొలం వెళుతూ వాళ్ళను ఆ గాదె అలికి డబ్బులుతీసుకొని వెళ్ళమన్నారు. మా అత్తగారి చేతికి అర్ధరూపాయి ఇచ్చి వాళ్ళపని అయాక వాళ్ళకుఇచ్చి పంపేయమనిచెప్పి వెళ్ళారు. ఆయన అలా వెళ్ళగానే వాళ్ళిద్దరికూ చెరొక అణాయిచ్చి పంపివేసింది. నన్ను పిల్చి "ఒసే పిల్లా! ఆ గాదె అలికేసేయ్! మట్టిచూడు ఎంచక్కా మెత్తగా తొక్కావెల్లారో! కూస్త సేపట్లో అయిపోద్ది" అని పురమాయించింది. నేను గాదె అలకటం మొదలుపెట్టాను. కొత్తమేదర వెదురుబద్దలు చేతుల్ని చీలుస్తున్నాయి. అరిచేతులమంట నసాళానికి అంటుతున్నది. కిక్కురు మనకుంటా ఉబుకుతున్న దుఃఖాన్ని దిగమింగుకుంటూ అలికాను."

"మరి ఆ విషయం తాతయ్యకు తెలియలేదూ?"

"ఎలా తెలుస్తుంది? ఎవరు చెబుతారు? కూలోళ్ళను మా అత్తగారు బెదిరించి మరీ పంపించారు. తెల్లవారి వాళ్ళను వచ్చి మజ్జిగ పోయించుకెళ్ళమనికూడా చెప్పింది. మా పుట్టింట్లో ఇటువంటి పనులు చేసి ఎరగను. పైగా చిన్నముండను; నేనెంత నా ఆయెంత! దొడ్లో ఉన్న బీరపాదులకూ పొట్లపాదులకూ పందిళ్లు వేయించేది. మళ్ళీ అక్కడ సరిగాలేదని అంతా వూడదీయించి మరికొంచెం ఆపక్కకూ ఈపక్కకూ జరిపివేయించేది. ప్రతి మధ్యాహ్నం ఇలాంటి పనేదో నాకోసం వెతుకుతూనే వుండేది. పాదాల పారాణి పూర్తిగా ఆరకముందే ఆయన పోయారు. ఆ తరువాత నాలుగు నెలలకు మీ నాన్న పుట్టాడు. వాడండే మా అత్తకు ఎంత ప్రేమనుకున్నావ్! నన్ను మాత్రం అట్టాగే చూసేది. 'పాతికేళ్ళ ఆయన్ను నా నుంచి తీసుకెళ్ళి అరవై ఏళ్ళ ముసల్దాన్ని నాకు వదిలేశావా భగవంతుడా!' అనుకుంటూ కంటికి కడివెడుగా ఏడ్చేదాన్ని. మీ తాతయ్య పోయాక వేరే కూరలూ నారలూ వండాల్సిన పనికూడా లేకుండాపోయింది. వంట పని నాకు

అప్పగించింది. ఒకరోజు అన్నం పెడతానంటే తొందరేం అంది. అలా అందికదా అని రెండోనాడు కొంచెం ఆలస్యంచేశాను. కోడి ఆమె దగ్గర కొచ్చింది తను అన్నం తినేప్పుడు కోడికి కొంచెంవేసే అలవాటుంది. "వచ్చావ్! నీ యింట పీనుగెల్లా! నాకొకచేడ్చిందీ నీకు వెయ్యటానికి?" అంది. అప్పటికే ఆమెకు చాలావరకు ఓపిక తగ్గిపోయింది. నేను కిక్కురుమనకుండా అన్నం గిన్నె తెచ్చి ముందుపెట్టాను. ఒసే అమ్మాయ్! అన్నిటికంటే నన్ను బాధపెట్టిన సంగతి చెప్పనా?" అంది నాయనమ్మ.

చెప్పమన్నాను కుతూహలంగా.

"తలంటి పోసుకోవాలంటేకూడా భయమే. నూనెకూడా తనే వేసేది అరిచేతులో. కుంకుడుకాయలు రెండు నానవేసి ఒక్కొక్క చుక్క తల రుద్దుకుంటుంటే పోసేది. ఎంత రుద్దుకొన్నా తల మురికి గానీ, సమురుగానీ పోయేదికాదు. ఏడుపొచ్చేది. ఇక చాల్లే అనేది పూర్తినూనె వదలకుండానే. నీళ్లుకూడా తొలిపి చెంబుతో అందించేది. పోనీయ్ నీళ్ళయినా పోసుకోనిచ్చేదా! "ఒసే పిల్లా అట్టా వచ్చి ఆ పొట్లపాదు దగ్గర కూర్చో" అనేది. రెండుచెంబులు పోసుకోగానే "ఆ బీరపాదుదగ్గరకు రా!" అనేది. మరో రెండుచెంబులు పోసుకోగానే "ఇక ఇక్కడ చాల్లే. ఆ వంగమొక్కలు ఎండిపోతున్నాయి అక్కడకు పద!" అనేది. నాకు దుఃఖం పొర్లుకొచ్చేది. సిగ్గుతో భూదేవి గుండెల్లో ముఖం దాచుకోవాలనిపించేది."

నాకు నవ్వాగింది కాదు. పొట్ట చేత్తో పట్టుకొని నవ్వసాగాను.

"ఇప్పుడు నీకు నవ్వుగానే వుంటదే! పిల్లకాకి కేం తెలుసు ఉండేలు దెబ్బ! పాతధోవతితోనో, చీరతోనో ఒళ్ళు తుడుచుకుంటే అనేది "మా కాలంలో మేం ఎరగమమ్మా ఈ ఒళ్లు తుడుచుకోవటా లేంటో!" అనేది చోద్యంగా చూస్తూ. మధ్యాహ్నం మరీ తోచనప్పుడు పక్కింటి బంగారమ్మ కూతుర్తో గవ్వ లాడుకొనేదాన్ని. "ఏం గవ్వలే పిల్లా! కూటికా గుడ్డకా! డబ్బుకా దమ్మిడీకా"అంటూ ఇట్టా ఇట్టా చేత్తో

చిమ్మేసేది" అంటూ నాయనమ్మ వాళ్ళత్త గవ్వలెట్లా చిమ్మేసేదో యాక్షన్‌చేసి చెబుతుంటే మళ్ళీ నవ్వొచ్చింది.

"మరి మీ అత్త మంచిదన్నావ్ ?"

"మంచిదేనే ! నా బిడ్డకు ఏం తక్కువవుతుందోనని అల్లాడి పోయేది. తమ్ముడు తిండిలేక నానాఅవస్థపడుతున్నా ఒక్క ఎర్రనేగానీ సహాయం చేసేదికాదు. మంచంపట్టింది. అప్పుడుకూడా నేను ఆమె మాటకు ఎదురుచెప్పలేదు. ఒకసారి దగ్గరకుపిల్చి "ఒసేపిల్లా! ఒకేళ ఈపాడుపాణం మంగళారంనాడు పోద్దో ఏమో ! నీకు అసలేం తెలవదు. ఇంతలావు దాన్ని వేసేవ్. పావలా ఎట్టి చిన్నపిల్లను తెచ్చేయ్"అంది. నేను "చాల్లే వూరుకుందూ !" అన్నాను.

ఆ పిల్లేమిటో అర్థంకాక నేను తెల్లముఖంవేసి నాయనమ్మ బోసి నోటివైపు చూశాను.

"అంటే అర్థంకాలా ! మంగళవారం చచ్చిపోతే కోడిపెట్టను వేస్తారు. చిన్నపిల్లను వేస్తే చాలని చెప్పింది. "ఒసేపల్లా ! నువ్వసలే తెలివితక్కువదానివి. దినానికి గంగాళాలు వండివార్చేవు సుమా ! ఓ కుంచెడు వండు చాలు" అనేది.

ఆ మాటలు విని నాకు ఆశ్చర్యంవేసింది. అవును ఆమె మంచిదే. ఆమె స్వార్థంతో అలా ప్రవర్తించలేదు. ఆ పల్లె వాతావరణంలో అజ్ఞానంలో పుట్టి పెరిగిన ఆమెకు అంతకంటే మంచిగా ఎలా ప్రవర్తించాలో బతకాలో తెలియదు.

"ఏమాట కామాటే. మీ అమ్మకూడా ఈనాటికీ నా మాటకు ఎదురు చెప్పదేవ్. కాని దాని కోడలు దాన్ని నోరు తెరవనియ్యదు. కలికాలం ప్రవేశించింది. కోడళ్లు అత్తలకు ఎదురుతిరుగుతున్నారు." ఆ చివరిమాటలు నాయనమ్మ తనకు తనే చెప్పుకుంటున్నట్లుంది.

"అవును నాయనమ్మా ! ఒకోతరం మారుతుంది. విజ్ఞానం పెరుగుతుంది. నీ తరంలో ఆడవాళ్ళు మగవాళ్ళతో సమంగా తిండికూడా తినకూడదు. అమ్మతరం వచ్చేప్పటికి కొంత మారింది. అమ్మతరంలో ఆడది అత్తమామల, భర్త అదుపాజ్ఞల్లో అణిగిమణిగిపడి వుండేవాలు.

కాని మా తరంలో చాలా మార్పు వచ్చింది. యుగయుగాలుగా అణచ బడిన స్త్రీ ఎదురు తిరుగుతుంది. అందుకే అత్తమామలంటే పెద్దగౌరవం లేదు. కాని మా పిల్లలతరం వచ్చేప్పటికి ఇంకా మార్పులొస్తాయి. ఈనాడు చదువుకుంటున్న పిల్లలు రేపు కోడళ్లూ, ఎల్లుండి అత్తలూ అవుతారు. వాళ్లు అత్తలయ్యేప్పటికి అత్తాకోడలు ఒకరి వ్యక్తిగత విషయాల్లో మరొకరు పట్టించుకోకుండా, ఒకర్నొకరు అర్థం చేసుకొని బ్రతకటానికి ప్రయత్నించవచ్చును."

చిత్రంగా చూస్తుండిపోయింది నాయనమ్మ.

"మా అమ్మ చదువుగురించి ఎవరూ ఆలోచించలేదు. నా చదువు గురించి నేను ఆలోచించాను. కాని మీరంతా ఆ నా ఆలోచన్నే తప్పుగా భావించారు. ఇప్పుడు పిల్లలచదువుగురించి, పెద్దలుకూడా ఆలోచిస్తున్నారు. ఈ ఊరి ఆడవాళ్లు నా చిన్నప్పుడు జుట్లుజుట్లు పట్టుకొనేవారు. ఒకరిమీద ఒకరు చెప్పుకొనేవారు. వాళ్ళకు వేరే వ్యాపకం వుండేదికాదు. కాని ఇప్పటివాళ్ళు, అంటే నా ఈడువాళ్ళు, ఈ పల్లెటూర్లోకూడా వారపత్రికలూ, మాసపత్రికలూ తెగచదువుతున్నారు. అందులో వచ్చేకథల్ని గురించి మాట్లాడుకుంటున్నారు. తీరిక సమయాల్లో మహిళాసంఘాలంటూ, లైబ్రరీ అంటూ నలుగురు ఒకచోట చేరుతున్నారు. ఇదంతా చూస్తుంటే నాకు చాలా సంతోషంగా వుంది. కాకపోతే ఒకటే బాధిస్తుంది నన్ను. ఆనాడే నన్ను మీరంతా చదివించివుంటే ఇప్పుడు ఓ పెద్ద డాక్టర్నయి ఇలాంటి పల్లెటూర్లకు సేవచేసివుండేదాన్ని అని."

అమ్మ అన్నానికి పిలవటంతో మా సంభాషణ ఆగిపోయింది.

—మార్చి 1969, అన్నదాత మాసపత్రికనుంచి.